

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗРОБЛЕННЯ МОДЕЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ ДЛЯ ПРОФІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Наукова доповідь на методологічному семінарі «Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації», 4 квітня 2024 р.

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6111>

ЗАСЕКІНА

Тетяна Миколаївна

доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
заступник директора з
науково-експериментальної
роботи Інституту педагогіки
Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

Анотація. У повідомленні розглянуто проблему розроблення змісту профільної середньої освіти. З'ясовано суть поняття освітній компонент. Запропоновано концептуальні засади укладання модельних навчальних програм обов'язкових освітніх компонентів. Для предметів, що є обов'язковими для складання підсумкової державної атестації у вигляді зовнішнього незалежного оцінювання, модельні навчальні програми мають бути дворівневими. Для предметів і навчальних курсів інших освітніх галузей модельні навчальні програми можуть бути двох типів: амальгамні, які будуються таким чином, щоб розглядати будь-яку глобальну проблему людства з різних точок зору із використанням інформації з різноманітних галузей знань, та модульні, які будуються із окремих самостійних модулів, таким чином, щоб комбінуватись у міжгалузевий курс, відповідний до профілю навчання. Представлено інноваційні моделі формування профілів навчання на основі обов'язкових, але не однакових освітніх компонентів.

Ключові слова: профільна середня освіта; Нова українська школа; зміст освіти; профільне навчання; академічне спрямування профільної освіти.

У системі освіти України триває пошук оптимальних моделей профільного навчання. Нині розробляється третя модель організації профільного навчання. Серед проблем, які потребують як теоретичного обґрунтування, так і практичної реалізації — формування змісту профільної освіти і розроблення модельних навчальних програм з навчальних предметів і курсів. Згідно із законодавчо визначеними нормами профільну середню освіту можна здобути в ліцєях та у закладах професійної (професійно-технічної освіти) за академічним або професійним спрямуванням, у закладах спеціалізованої освіти (мистецьких, спортивних, військових (військово-морських, військово-спортивних, наукових ліцєях) — за відповідним профілем спеціалізації (Закон України, 2017; Закон України, 2020). Усі перелічені заклади освіти повинні реалізувати так званий обов'язковий складник змісту профільної освіти — ту частину державного стандарту профільної середньої освіти, що закладена у компетентнісному потенціалі освітніх галузей, переліку базових знань, орієнтирах для оцінювання основного рівня у рамках навчальних годин для обов'язкових освітніх компонентів, спільних для всіх профілів. Саме профільну освіту за спрямуваннями і спеціалізаціями визначають як державний стандарт профільної середньої освіти (у частині орієнтирів для оцінювання поглибленого рівня) — для ліцєїв, що здійснюють профільну освіту академічного спрямування; професійні стандарти, або державні освітні стандарти з

конкретних професій — для закладів, що забезпечують профільну освіту професійного спрямування; стандарти спеціалізованої освіти — для закладів спеціалізованої освіти. Вибірковий складник змісту призначений для того, щоб забезпечити освітні потреби у поглибленні академічних навичок або спеціалізованих умінь з орієнтацією на продовження навчання на вищих рівнях освіти або з орієнтацією на ринок праці і щоб задовольнити сферу зацікавлень та інтересів особистості задля інтеграції її в суспільне життя в позаурочній діяльності.

Розподіл змісту профільної середньої освіти — головний чинник для формування профілів навчання. У ході виконання наукового дослідження «*Науково-методичні засади формування і реалізації обов'язкового компонента змісту профільної середньої освіти академічного спрямування*» (Інститут педагогіки НАПН України), розроблено принципи формування обов'язкового компонента змісту профільної середньої освіти й інноваційні моделі та способи його реалізації для здобувачів профільної середньої освіти академічного спрямування.

Для прийняття рішень у розв'язанні проблеми формування профілів навчання на основі обов'язкового і вибіркового компонентів змісту профільної середньої освіти виконавці дослідження розглянули зарубіжні моделі профільної освіти як перспективи для вітчизняної системи освіти, врахували переваги і недоліки попереднього досвіду впровадження профільного навчання в Україні. За основу розроблення й розподілу змісту профільної освіти взято концептуальні засади профільної середньої освіти, підготовлені у НАПН України. Зокрема щодо формування профілів навчання за академічним спрямуванням:

- *мовно-літературні профілі*: українська мова і література, англійська та одна з іноземних мов або їх комбінація;

- *STEM профілі*: математика й інформатика, фізика і математика, фізика і техніка, біологія і хімія, інформатика і робототехніка, інженерія і технології, агротехнології тощо;

- *суспільно-гуманітарні профілі*: історія і право, економіка і підприємництво, географія і екологія, культурологія тощо.

Крім того, відповідно до спрямувань спеціалізованої освіти наведений перелік доповнюють специфічні для цього виду освіти профілі навчання (Кремень та ін., 2023):

- *науковий* зі спеціалізаціями за галуззю знань та/або видами дослідницької діяльності;

- *мистецький* зі спеціалізаціями за видами мистецтва;

- *спортивний* зі спеціалізаціями за видами спорту;

- *військовий* зі спеціалізаціями за видами військової підготовки.

Варто відзначити, що за потреби і можливостей мистецькі, спортивні та військові профілі можна формувати і в академічних ліцеях.

Спільними для усіх профілів є обов'язкові освітні компоненти. *Освітні компоненти* — це способи реалізації змісту освіти, якими можуть бути навчальні предмети, інтегровані курси, спеціальні та факультативні курси, навчальні модулі тощо, які реалізуються через відповідні форми організації освітнього процесу — уроки, проєктні заняття, гуртки, факультативи, навчальні практики тощо за рахунок навчального часу визначеного базовим і типовим навчальними планами.

За чинним стандартом базової і повної загальної середньої освіти такі освітні галузі як технологічна та мистецька належали до обов'язково-вибіркових. Тому заклади освіти, формуючи профілі навчання, могли обирати два предмети із трьох («Мистецтво», «Технології», «Інформатика»): один для вивчення у 10 класі, другий — в 11 класі (або одночасно два предмети у 10 класі). Згідно із новими нормативними документами освітні компоненти поділяються лише на дві категорії — обов'язкові та вибіркові. Відповідно має бути змінено механізм розподілу змісту освіти між обов'язковими освітніми компонентами, які формуються на основі дев'яти освітніх галузей, визначених новим державним стандартом профільної середньої освіти (МОН України, 2023). При цьому слід врахувати, що багатопредметність не сприяє якійсь організації профільного навчання. Отже освітні компоненти, що є обов'язковим для усіх профілів, не завжди є однаковими. Наприклад, реалізація обов'язкового змісту мистецької освітньої галузі передбачається у модулі «Художня культура», який може бути як самостійним курсом так і частиною літературного курсу. Ймовірні поєднання мистецької і технологічної галузей в курс «Арт-технології». І звісно, окремий курс «Мистецтво» основного і поглибленого рівнів. Подібні рішення допустимі і при побудові змісту курсів та предметів на основі інших освітніх галузей. Цю проблему слід означити-

ти як варіативні рішення обов'язкового, але не однакового змісту профільного навчання.

Наступна умова, яку необхідно враховувати під час формування змісту обов'язкових освітніх компонентів є те, що предмети українська мова, англійська мова, математика, історія України є обов'язковими для складання підсумкової державної атестації у вигляді зовнішнього незалежного оцінювання. Тобто для цих предметів має бути виокремлений однаковий для усіх здобувачів профільної освіти академічного спрямування зміст, щоб здобувачі були в рівних умовах. Цю проблему можна означити як формування однакового й обов'язкового змісту серед варіативних рішень.

Розв'язання наведених проблем потребує розроблення концептуальних засад укладання модельних навчальних програм обов'язкових освітніх компонентів і їх групування за профілями навчання. Для предметів, що є обов'язковими для складання підсумкової державної атестації у вигляді зовнішнього незалежного оцінювання, модельні навчальні програми мають бути дворівневими. При чому оптимально, щоб обидва рівні

описувати в межах однієї програми. Це дасть змогу, по-перше, чіткіше прослідкувати, які змістові питання і результати навчання належать до основного (обов'язкового для усіх) рівня, а які до поглибленого, по-друге, учні, які вивчали такі предмети поглиблено, зможуть обирати й поглиблений рівень завдань зовнішнього незалежного оцінювання.

Дворівневими мають бути і програми із «Захисту України» та «Фізичної культури».

Модельні навчальні програми із предметів і навчальних курсів інших освітніх галузей можуть бути принаймні двох типів: амальгамні, які будуються таким чином, щоб розглядати будь-яку глобальну проблему людства з різних точок зору із використанням інформації із різноманітних галузей знань, та модульні, які будуються із окремих самостійних модулів таким чином, щоб комбінуватись у міжгалузевий курс відповідно до профілю навчання.

У таблиці 1 наведено орієнтовний перелік навчальних предметів і курсів основного (осн.р) та поглибленого (п.р.) рівнів, з яких формуються відповідні групи профілів навчання.

Таблиця 1

Орієнтовний перелік навчальних предметів і курсів основного та поглибленого рівнів, з яких формуються відповідні групи профілів навчання

	Мовно-літературні профілі	STEM-профілі	Суспільно-гуманітарні профілі
Обов'язкові освітні компоненти, спільні для усіх профілів та обов'язкові для формування профілю	Українська мова (п.р.) Літератури (п.р.) та модуль художня культура 10 кл. Іноземна мова (п.р.) Друга іноземна мова Математика (осн.р. амальгамний та модуль інформатики 10 кл. осн.р.) Історії (осн.р.) Фізична культура (осн.р.) Захист України 10-11 кл. (осн.р.) Суспільні науки 10-11 кл. (осн.р.), модулі: громадянська освіта, економіка, добробут, кар'єра. Природничі науки 10-11 кл. (осн.р. амальгамний)	Українська мова і літератури (осн.р.) та модуль художня культура 10 кл. Іноземна мова (осн.р.) Алгебра (осн./п.р.) Геометрія (осн./п.р.) Науки про життя (осн./п.р.) Науки про Землю (осн./п.р.) Хімія (осн./п.р.) Фізика (осн./п.р.) <i>або</i> Природничі науки (модулі) Інформаційні технології (осн./п.р.) Історії (осн.р.) Фізична культура (осн.р.) Захист України 10-11 кл. (осн.р.) Суспільні науки 10-11 кл. (осн.р.), модулі: громадянська освіта, економіка, добробут, кар'єра	Українська мова (осн./п.р.) Літератури (осн./п.р.) Іноземна мова (осн./п.р.) Математика (осн.р.) Інформаційні технології Арт-технології. Мистецтво (осн./п.р.) Історії (п.р.) Суспільні науки (п.р.) Фізична культура Природничі науки 10-11 кл. (осн.р. суцільний)
Вибіркові для формування профілю	Культура	Робототехніка; Інженерія	Культура
Вибіркові поза профілем	Зростання особистості (психологія), соціологія, бізнес	Зростання особистості (психологія), соціологія, бізнес, культура	Зростання особистості (психологія), бізнес

Обов'язковими освітніми компонентами в усіх профілях навчання має бути проектна діяльність та профорієнтаційна робота. Реалізувати ці освітні компоненти потрібно за допомогою відмінної від класно-урочної форми організації освітнього процесу. Найбільш доцільною є мережева форма організації навчання, що ґрунтується на взаємодії закладів освіти і позашкільних установ (закладів вищої освіти, центрів позашкільної освіти, установ і підприємств тощо).

Висновки. У формуванні змісту профільної освіти особливе значення посідають обов'язкові освітні компоненти, якими є способи реалізації змісту освіти — навчальні предмети, інтегровані курси, навчальні модулі спеціальні курси, факультативні курси тощо, які реалізуються через відповідні форми організації освітнього процесу — уроки, проектні заняття, гуртки, факультативи, навчальні практики тощо. Усі заклади освіти, що забезпечують здобуття профільної середньої освіти (ліцеї, заклади професійної (професійно-технічної освіти) та спеціалізовані заклади освіти) повинні реалізувати обов'язковий складник профільної освіти та власне профільну освіту академічного чи професійного спрямування.

Запропоновані концептуальні засади укладання модельних навчальних програм обов'язкових освітніх компонентів сприятиме формуванню профілів навчання та інноваційним моделям організації освітнього процесу в академічних ліцеях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Закон України «Про освіту». (2017, 5 вересня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
- Закон України «Про повну загальну середню освіту». (2020, 16 січня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>
- Кремень, В.Г., Топузов, О.М., Ляшенко, О.І., Мальований, Ю.І., & Засекіна, Т.М. (2023). Профільна середня освіта: концептуальні засади для нової української школи. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 5(2), 1-8. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5201>
- Міністерство освіти і науки України. (2023, 10 жовтня). *Проект державного стандарту профільної середньої освіти*. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2023/10/30/НО-proyekt.Derzhstandartu.profilnoyi.serednoyi.osvity-30.10.2023.pdf>

CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR DEVELOPING MODEL CURRICULA FOR SPECIALIZED EDUCATION

Scientific report at the methodological seminar "Specialized Secondary Education: Challenges and Ways of Implementation" on April 4, 2024

Tetiana Zasiakina

DSc in Pedagogy, Senior Researcher, Deputy Director for Research and Experimental Work, Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The article deals with the problem of developing the content of specialized secondary education. The essence of the concept of educational component is clarified. The conceptual foundations of model curricula for compulsory educational components are proposed. For subjects which are mandatory for passing the final state certification in the form of an external independent evaluation, model curricula should be two-level. For subjects and courses of other educational fields, model curricula can be of at least two types: amalgamated, which are built in such a way as to consider any global problem of humanity from different perspectives using information from various fields of knowledge; and modular, which are built from separate independent modules in such a way as to be combined into an interdisciplinary course corresponding to the profile of study. The article presents innovative models of forming learning profiles based on mandatory but not identical educational components.*

Keywords: *upper secondary education; New Ukrainian school; content of education; profile training; academic direction of upper secondary education; professional direction of upper secondary education.*

Дата публікації: 18 квітня 2024 р.